

შრომის მწარმოებლურობის ბანსაზღვრელი ფაქტორები

გურამ ლომაია
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

ეკონომიკის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია წარმოების ფაქტორების არსებობა, რომელთაგანაც შრომას ერთ-ერთი უპირატესი როლი უკავია. თუმცა, თანამედროვე პირობებში არსებული ეკონომიკური ტემპების გათვალისწინებით, შრომა გაიგივებულია მწარმოებლური ძალების განვითარებასთან. ვინაიდან, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიჯნაზე, მწარმოებლური ძალების განვითარებით ხდება ბაზრისათვის მორგებული, ხარისხისა და რაოდენობის საქონელის/მომსახურების შექმნა.

გარდა ამისა, შრომის მწარმოებლურობა მნიშვნელოვანია სხვადასხვა მიზეზების გამო. მათ შორის, შრომის მწარმოებლურობის განვითარების საშუალებით, შესაძლებელია იგივე რაოდენობის საქონლისა და მომსახურების წარმოება ნაკლები დანახარჯებით. ამასთან, ბიზნესისთვის გაზრდილ მწარმოებლურობას მოაქვს უფრო მაღალი მოგება, რაც ინვესტიციების განხორციელების შესაძლებლობას იძლევა. აგრეთვე, მწარმოებლურობის ზრდა უზრუნველყოფს ადამიანური რესურსებისათვის ანაზღაურების მატებას და სამუშაო პირობების გაუმჯობესებას. ხოლო, გრძელვადიან პერსპექტივაში, შრომის მწარმოებლურობა ერთგვარი გასაღებია სამუშაო ადგილების შექმნის.

საკვანძო სიტყვები: შრომის ინტენსივობა, ეფექტიანობა, შედეგიანობა; შესრულების პროცესი; წარმოების ეფექტიანობა; რობერტ ნოლანის შეფასების ინდიკატორები.

DETERMINANTS OF LABOR PRODUCTIVITY

Lomaia Guram
PhD student at GTU

SUMMARY

The existence of production factors is important for the development of the economy, of which labor plays one of the most important roles. However, given the current economic pace of labor, labor is equated with the development of the productive forces. Whereas, on the verge of scientific and technical progress, the development of productive forces creates the quality / quantity of goods / services tailored to the market.

In addition, labor productivity is important for a variety of reasons. Among them, through the development of labor productivity, it is possible to produce the same number of goods and services at a lower cost. At

the same time, increased productivity for businesses brings higher profits, which allows them to make investments. Increasing productivity will also increase wages for human resources and improve working conditions. And, in the long run, labor productivity is kind of the key to job creation.

Keywords: labor intensity, efficiency, effectiveness; Execution process; Production efficiency; Robert Nolan Evaluation Indicators.

შესავალი

წარმოდგენილ სტატიაში საუბარია თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში არსებულ საკვანძო საკითხებზე, რომელიც დაკავშირებულია შრომის მწარმოებლურობასთან. ვინაიდან, შრომის მწარმოებლურობის განვითარებაზე დამოკიდებული ნებისმიერი საქმიანობის წარმატება-წარუმატებლობა. შესაბამისად, ზემოაღნიშნული პროცესის ზედმიწევნით, კონსტრუქციულად ჩამოსაყალიბებლად განხილულ უნდა იქნას ყველა ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც მასზე გავლენას ახდენს.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სტატიაში საუბარია შრომის მწარმოებლურობის ამაღლების ტექნიკურ და ეკონომიკურ ფაქტორებზე. ასევე, იმ პროცესებზე, რომლებიც დაკავშირებულია შრომის მწარმოებლურობის ამაღლებასთან და შემცირებასთან.

გარდა ამისა, ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია თანამედროვე პირობებში, ისეთ მნიშვნელოვან საკითხზე, რასაც მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი ჰქვია.

ვინაიდან, სტატია შრომის მწარმოებლურობას შეეხება, მნიშვნელოვანია, რომ ყურადღება გამახვილებულია შრომის ინტენსივობაზე და მასთან დაკავშირებულ ეკონომიკურ პროცესებზე.

აგრეთვე, აღსანიშნავია, რომ ნაშრომში განხილულია წარმოების ეფექტიანობა და მისი ინდივიდუალური კრიტერიუმები. ვინაიდან, ხსენებული საშუალებით განისაზღვრება წარმოების შედეგები.

აქვე, მნიშვნელოვანია, რომ სტატიაში საუბარია შესრულების პროცესზე. რასთან დაკავშირებითაც, განხილულია კალიფორნიის უნივერსიტეტის პროფესორის - რობერტ ნოლანის მიერ შემუშავებული შეფასების ინდიკატორები.

ძირითადი ნაწილი

საზოგადოების ევოლუციის სხვადასხვა ეტაპზე შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ტემპები არ იყო ერთი და იგივე. კაცობრიობა არსებობდა 2 მილიონ-

ზე მეტი წლის წინათ, რა დროსაც პრიმიტიული ეკონომიკური სისტემის პერიოდში, შრომის ძალების განვითარება ნელი ტემპებით მიმდინარეობდა, რასაც ადასტურებს უახლესი სამეცნიერო მონაცემები. აღნიშნული დროის უმეტესი ნაწილი ქვის ხანაზე მოდის, თავისი პრიმიტიული და არაპროდუქტიული ქვის იარაღებით. ხსენებული პერიოდიდან, დაახლოებით 7-6 ათასი წლის შემდეგ, დაიწყო მეტალის ხელსაწყოების გაჩენა, თავდაპირველად იყო სპილენძი, შემდეგ ბრინჯაო, რომლებიც დიდხანს თანაარსებობდა ქვასთან, რა დროსაც (ძვ.წ. I ათასწლეულის დასაწყისში) ქვის იარაღებიდან ლითონზე გადასვლას (განსაკუთრებით რკინას), მოჰყვა შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ტემპის დაჩქარება და შრომის სოციალური დაყოფა.

რკინა აღმოჩნდა ყველაზე მნიშვნელოვანი წარმოების საშუალებათა შორის, რამაც რევოლუციური როლი ითამაშა საზოგადოებრივი განვითარების პროცესში. აღნიშნული, აიხსნება იმით, რომ მონების შემდეგ, ყმების ხელით შრომა დიდი ხნის განმავლობაში წარმოების მთავარ ბაზად რჩებოდა, რასაც მნიშვნელოვანი როლი არ უთამაშია შრომის მწარმოებლურობის გაზრდისათვის.

შრომის მწარმოებლურობის ზრდის დაჩქარება დაიწყო ხელსაწყოებიდან მანქანებზე გადასვლით. ორთქლის ძრავის გამოჩენამ (მე-18 საუკუნის მე-2 ნახევარი) გამოიწვია ინდუსტრიული რევოლუცია წარმოებაში, რასაც თავის მხრივ თან ახლდა შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ტემპის დაჩქარება.

აღსანიშნავია, რომ შრომის მწარმოებლურობის გაზრდის გზები უკავშირდება პროდუქტის ხარისხის გაუმჯობესებას. კერძოდ, მაღალი ხარისხი ხელს უწყობს ხარჯების შემცირებას, რა დროსაც იზრდება პროდუქციის რეალიზაცია და მცირდება დამატებითი ხარისხის პროდუქციის უკან, საწარმოში დაბრუნება.

ნებისმიერი პროდუქტის წარმოებაში მონაწილეობს ორი სახის რესურსი: ცოცხალი შრომა, ანუ ადამიანური რესურსის მიერ, პროდუქტის წარმოების პროცესში გაწეული (დახარჯული) შრომა და ძირითადი საშუალებები, რომელიც აუცილებელი წინაპირობაა ნებისმიერი სახის პროდუქტის შესაქმნელად (**შენიშვნები, მანქანები და მთლიანად - ნედლეული, საწვავი, ენერგია, მასალები**).

შრომის მწარმოებლურობა იზომება, სამუშაო დროის ერთეულში მომუშავეთა მიერ წარმოებული პროდუქციის რაოდენობით (**საათი, ცვლა, თვე, წელი**). ანუ, ერთეული პროდუქციის წარმოებაზე დახარჯული დროით. [6., გვ.: 20-22]

შრომის მწარმოებლურობა შეიძლება გამოითვალოს წარმოების მოცულობით, რაც გამოიხატება მთლიან გამოშვებაში ან რეალიზებადი პროდუქტებით.

მთლიანი გამომუშავების თვალსაზრისით შრომის მწარმოებლურობის გაანგარიშება, სრულყოფილად საკმარისი საშუალება არ არის და არ ასახავს

მის რეალურ დონეს. ვინაიდან, იგი დამოკიდებულია მიმდინარე სამუშაოების მოცულობაზე, საჭირო რაოდენობის მასალა ნედლეულის რაოდენობაზე და სხვა. მაგალითისთვის: პურის ქარხანა 9 საათის განმავლობაში აწარმოებს 10 000 ცალ პურს. ხსენებული სულაც არ გულისხმობს იმას, რომ ქარხანა აბსოლუტურ შემთხვევაში გამოუშვებს 10 000 ცალ პურს. აღნიშნული ფაქტორი დამოკიდებულია, არამარტო ტექნოლოგიურ, არამედ და წარმოების სხვა საშუალებებზე (ადამიანური რესურსი, ნედლეული, მასალები).

რეალიზებადი პროდუქცია, პირდაპირ ასახავს შრომის პროდუქტიულობის რეალურ დონეს, რაც დამოკიდებულია მხოლოდ და მხოლოდ წამოების ხარისხთან საშუალებებზე. საგულისხმოა, რომ თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, რეალიზებადი პროდუქცია, უნდა იყოს ხარისხზე და სტანდარტებზე მორგებული, რაც მიიღწევა არამარტო ხარისხიანი ტექნიკა-ტექნოლოგიებით, არამედ კვალიფიცირებული ადამიანური რესურსის გამოყენებით.

შრომის მწარმოებლურობის ზრდზე საუბრისას, აუცილებლად უნდა ვახსენოთ ის ძირითადი სამი სფერო, რაც ხელს უწყობს ხსენებული პროცესის გაუმჯობესებას და გაჯანსაღებას:

1) მმართველობით-ბიუროკრატიული სფეროები, რომლებიც ქმნიან შრომის მწარმოებლურობის ზრდის პირობებს: მეცნიერების განვითარების დონე, ადამიანური რესურსის კვალიფიკაციის ამაღლება, შრომის დისციპლინის გაძლიერება, პერსონალის ბრუნვის შემცირება და სხვა;

2) პერსონალის მასტიმულირებელი, მოტივაციური სფეროები: მატერიალური და მორალური ნახალისება (ხელფასების გაუმჯობესება, თანამშრომელთა შექება, მეცნიერულად და ტექნიკურად შრომითი სტანდარტების დანერგვა, პროგრესული ტექნოლოგიის დანერგვა);

3) ტექნოლოგიურ-ინოვაციური სფეროები, რომლებიც პირდაპირ განსაზღვრავს საწარმოში შრომის მწარმოებლურობის დონეს: მექანიზირება და წარმოების პროცესების ავტომატიზაცია, შრომის ხარისხის გაუმჯობესება, სამუშაო დროის მაქსიმალურად რაციონალურად გამოყენება, დეფექტების შემცირება, შრომის მეწეფემენტისა და ორგანიზების გაუმჯობესება და ა.შ. [3, გვ.: 10-13]

აღსანიშნავია, ის ძირითადი ტექნიკური და ეკონომიკური ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ შრომის მწარმოებლურობის ზრდაზე. კერძოდ, ესენია:

- 1) წარმოების ტექნიკური დონის ამაღლება;
- 2) მეწეფემენტის გაუმჯობესება, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაცია;
- 3) წარმოების მოცულობისა და სტრუქტურის ცვლილება;
- 4) ინდუსტრიის ფაქტორები.

პირველი ჯგუფი მოიცავს ფაქტორებს, რაც გავ-

ლენას ახდენს წარმოების ტექნიკურ საშუალებების გამოყენებით, მწარმოებლურობის ზრდაზე, მათ შორის: ახალი ტექნოლოგიის დანერგვა, პროგრესული ტექნოლოგია, წარმოების პროცესების მექანიზაცია/ავტომატიზაცია, ტექნოლოგიური პროცესების აღჭურვილობის დონის ზრდა, ნედლეულის, მასალების გამოყენების გაუმჯობესება, მონივნავე მასალების გამოყენება და სხვა.

მეორე ჯგუფს მიეკუთვნება ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა: მენეჯმენტის გაუმჯობესება, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაცია. რაც საშუალებას იძლევა: სამუშაო დროის ეფექტიანად გამოყენების, წარმოების დონის გაზრდის, მომუშავე პერსონალისა და მართვის აპარატის შემცირების, შედეგად მიიღწევა შრომის შრომის მწარმოებლურობა;

მესამე ჯგუფის ფაქტორების თანახმად, შრომის მწარმოებლურობის ზრდა განპირობებულია იმით, რომ ყველა სახის წარმოების საშუალების მოდერნიზება უნდა მოხდეს. ამასთან, უნდა განხორციელდეს მოძველებული სტრუქტურის ახლებურად ფორმირება;

მეოთხე ჯგუფში შედის ყველა ფაქტორი, რომელთა გავლენა შრომის მწარმოებლურობაზე განისაზღვრება შრომის ინტენსივობის ცვლილებით და გამოითვლება ინდუსტრიის მეთოდებისა და ინსტრუქციების შესაბამისად. [7., გვ.: 26-31]

ამასთან, **შრომის მწარმოებლურობაზე საუბრისას, არ უნდა დაგვავიწყდეს ფაქტორები, რომლებიც მოქმედებს მის შემცირებაზე, კერძოდ:**

წარმოების პროცესში მაღალი დანახარჯები, ამცირებს შრომის მწარმოებლურობის ზრდას. ვინაიდან, ამ დროს მცირდება პროდუქციის წარმოების მოცულობა, რაც ხელს უწყობს შრომის მწარმოებლურობის შემცირებას;

მკაცრი სამთავრობო რეგულაციები და ორგანიზაციულ-ბიუროკრატიული წესების შემუშავება იწვევს ხარჯების გაზრდას და მწარმოებლურობის შემცირებას;

ზოგადი ეკონომიკური მდგომარეობა; მაგალითად, ინფლაციის პირობებში ხდება მწარმოებლურობის შემცირება;

საგადასახადო პოლიტიკა და გადასახადების ზრდა იწვევს უფრო მაღალ ფასებს, რაც განაპირობებს პროდუქტზე მოთხოვნისა და წარმოების ოდენობის შემცირებას;

დაბალი ხარისხის ტექნოლოგიები და ცუდად სპეციალიზებული ადამიანური რესურსი, პირდაპირ კავშირშია შრომის მწარმოებლურობის შემცირებასთან;

სოციალური ფაქტორები: ალკოჰოლიზმი, ნარკომანია და სხვა. აღნიშნული მიდრეკილებების მქონე მუშა ხელი ნაკლებმწარმოებლურია. ასევე, ხსენებული ფაქტორები განაპირობებს შრომის ბაზარზე კადრების დეფიციტს.

შრომის მწარმოებლურობის დონის ზრდის საფუძველია სამეცნიერო და ტექნოლოგიური პროგ-

რესი. მისი გაზომვა შესაძლებელია დროის ერთეულში, ან წარმოებული პროდუქციის ერთეული რაოდენობის მიხედვით. [5., გვ.: 11-20]

სამეცნიერო და ტექნოლოგიური პროგრესის დაჩქარებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს შრომის ეფექტიანობის გაზრდის პროცესში, ახალი აღჭურვილობის გამოყენება და საქონლის წამოებისათვის საჭირო მონივნავე ტექნოლოგიები, საშუალებას იძლევა შრომის მწარმოებლურობის ამაღლების. ამასთან, შრომის ეფექტიანობის გაზრდის მნიშვნელოვანია შემდეგი ნაბიჯების გადადგმა: მოძველებული აღჭურვილობის ახლით შეცვლა; საქონლის მიმოქცევისათვის საჭირო ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა და საქონლის მიწოდების, ასევე მისი გადაზიდვის საშუალებების ინდუსტრიალიზაცია.

ერთეული პროდუქციის წარმოებაზე დახარჯული დრო, არის შრომის ინტენსივობა. კერძოდ, ფორმულის ენაზე, დროის ერთეულში წამოებული პროდუქციის რაოდენობის (ცვლა, თვე, წელი) შეფარდებით შრომის ინტენსივობასთან, მიიღება (გამოითვლება), შრომის მწარმოებლურობა. [4., გვ.: 6-10]

აქვე, საგულისხმოა, რომ შრომის მწარმოებლურობა ინტენსიური ფაქტორია, მისი დონე იზომება დროის ერთეულში პროდუქციის წარმოებით და სანარმოო პროდუქციის შრომის ინტენსივობით.

შრომის ინტენსივობა ასახავს სამუშაო დროის ღირებულებას, იგი იზრდება შრომის მწარმოებლურობის ზრდასთან ერთად და მცირდება მისი შემცირებით.

შრომის ინტენსივობის ერთეულები სტანდარტული საათებია. პროდუქციის წარმოებაზე დახარჯული შრომა შეიძლება აისახოს სამუშაო საათებში, სამუშაო დღეებში ან დასაქმებულთა საშუალო რაოდენობაზე.

ზემოსენებული საკითხებიდან გამომდინარე, აუცილებლად უნდა ვისაუბროთ, წარმოების ეფექტიანობაზე, რაც მიიღწევა, სანარმოო რესურსების გამოყენებით და საბოლოო შედეგებს მიზანმიმართულად, სრულყოფილად ასახვას. წარმოების ეფექტიანობა გამოხატავს შრომის მწარმოებლურობის ზრდას, რაც გულისხმობს ყველაზე დაბალი დანახარჯებით, ადამიანური რესურსების სრული შესაძლებლობების გამოვლენით და ამ უკანასკნელთა მიერ წარმოების სხვა ფაქტორების სრულად გამოყენებას, მაქსიმალური შედეგების მისაღწევად.

შრომის მწარმოებლურობის განხილვისას, აუცილებლად უნდა ვისაუბროთ, შესრულების პროცესზე, რაც თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სამრეწველო წარმოების მართვის სფეროში უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია.

თანამედროვე პირობებში, კალიფორნიის უნივერსიტეტის პროფესორმა რობერტ ნოლანმა შეიმუშავა შესრულების შეფასების შემდეგი ინდიკატორები, რაც გარკვეულწილად ზუსტად ასახავს ადამიანური რესურსის მიერ შესრულებულ სამუშაოს. კერძოდ:

50% შესრულება არის მწარმოებლურობის საერთო დონე, როდესაც არანაირი მნიშვნელოვანი ნაბიჯები არ იდგმება პროდუქტიულობის ხარისხის გასაუმჯობესებლად. ამასთან, 40-60% დიპაზონი (ანუ 50% დონე) არ ნიშნავს, რომ ადამიანები მუშაობენ სამუშაო დროის ნახევარს. არამედ, 50% შესრულება ნიშნავს, რომ მომუშავეები ახორციელებენ დაგეგმილი სამუშაოს მხოლოდ ნახევარს, განსაზღვრული დროის განმავლობაში.

70% შესრულება არის მწარმოებლურობა ის დონე, რომელიც შეიძლება მივიღოთ როგორც მინიმალურად მისაღები. რა დროსაც, დაბალი მწარმოებლურობით მუშაობა კომპანიისთვის მომგებიანი არ არის, ხოლო აღნიშნულზე გავლენას ახდენს: სამუშაო ადგილი (იგულისხმება რთულ პირობებში მუშაობა), გამოყენებული ტექნიკა და ზოგიერთ შემთხვევაში, კონკრეტული სამუშაო არ ნაზღაურდება შესაბამისი ანაზღაურებით.

100% შესრულებას შესაძლებელია მიაღწიოს მიიღოს სათანადო კვალიფიკაციის მქონე მუშაკმა, ზედმეტი სტრესის გარეშე. აქვე, საგულისხმოა, რომ ყველა მუშაკს არ შეუძლია აწვენოს 100% მწარმოებლურობა. ამასთან, მწარმოებლურობის ქვედა ზღვარი, რომელსაც უნდა მიაღწიოს გარკვეული სტაჟის მქონე შემსრულებელმა, არის 85%.

120% შესრულება არის ის დონე, რომელზეც მატერიალური ნახალების სისტემაა ორიენტირებული. „საშუალო“ მუშაკს შეუძლია ამ დონეს მიაღწიოს მისი შესაძლებლობების სრული გამოყენებით. ამიტომ, ასეთი დონის მწარმოებლურობის მიღწევასთან დაკავშირებული სამუშაოები სათანადო სტიმულირებით უნდა განხორციელდეს.

135% შესრულება მიიღწევა მაქსიმალური დატვირთვით და მხოლოდ ძალიან კარგი პერსონალის მიერ. ამგვარი ეფექტიანობის მისაღწევად საჭიროა შესაბამისი შესაძლებლობები. [6., გვ.: 14-18]

შესრულების დონის განსაზღვრა მეტწილად სუბიექტური პროცესია, შესაბამისად, ექსპერტებს ეკისრებათ შესაბამისი მოთხოვნები (პროფესიონალიზმი, გამოცდილება, ობიექტურობა, მორალური თვისებები). გარდა ამისა, ამ დროს არ შეიძლება მწარმოებლურობის დონე გამოითვალოს ერთი თანამშრომლის მაგალითზე, ეს არის შემსრულებელთა ჯგუფზე დაკვირვების შედეგი და იგი მიიღება სტატისტიკური მონაცემების დამუშავების.

დასკვნა

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შრომის მწარმოებლურობას და მის ამაღლებას ნებისმიერ საქმიანობაში უპ-

ირატესი როლი უკავია. თუმცა, აქვე უნდა ავღნიშნოთ, რომ შრომის მწარმოებლურობა ზოგადად არის რთული პროცესი, რომლის განვითარებაც დამოკიდებულია სხვადასხვა მრავალფაქტორიანი ელემენტების სტრუქტურულზეზულად წარმართვაზე.

გარდა ამისა, აღანიშნავია, რომ თანამედროვე პირობებში, მომხმარებლების განსხვავებული მოთხოვნების გათვალისწინებით, ბაზარის მოთხოვნების სტანდარტებიც მაღალია. შესაბამისად, შრომის მწარმოებლურობის როლი უმნიშვნელოვანესია. ვინაიდან, სასურველი შედეგების მისაღწევად საჭიროა არა მარტო წარმოების მოცულობის გაზრდა, არამედ ხარისხიანი პროდუქციის წარმოება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მწარმოებლური ძალების განვითარებისათვის საჭიროა თანამედროვე მიდგომების გამოყენება, რათა სასურველი შედეგი იქნეს მიღწეული. ამასთან, აღსანიშნავია ტექნოლოგიური ფაქტორების როლი, რომელთა სისტემური მოდერნიზება და სრულყოფა დღითი დღე აქტუალურია.

გარდა ამისა, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შრომის მწარმოებლურობის განვითარებისათვის აუცილებელია შესრულების პროცესის მუდმივი მონიტორინგი, რა დროსაც განსაზღვრულ უნდა იქნეს ყველა საკვანძო საკითხი, რომელიც დაკავშირებულია საქმის ზედმინვენით შესრულებასთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Fred Luthans, Robert Kreitner, Organizational behavior modification, Scott Foresman, 1975;
2. Walter Mischel, Personality and Assessment, Lawrence Erlbaum Associates; 1996;
3. Max Weber, Economy and Society, University of California Press; First Edition, Two Volume Set, with a New Foreword by Guenther Roth edition (October 11, 2013);
4. Song Gao, A Study on the Productivity and Efficiency Effects of Enterprise Reforms in China 2010;
5. Henri Fayol, General and Industrial Management, Martino Publishing, 2013;
6. Ville-Einari Utriainen, A COMPARATIVE ANALYSIS OF PRODUCTIVITY AND PRODUCTIVITY FACTORS IN THE EU AND USA OVER THE PERIOD 1995 – 2015. 2017;
7. Fred M. Taylor, The Guidance of Production in a Socialist State, The American Economic Review. Mar., 1929;
8. Гнездовский Ю.И., Поварич И.П. Проблемы организации оплаты труда в современных условиях. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2017.